

АРХІТЕКТУРНІ ТРАДИЦІЇ АНТИЧНОГО МІСТА-ДЕРЖАВИ ОЛЬВІЯ

У складних умовах зміцнення Української держави особливого значення набуває питання збереження історико-культурної спадщини України. Важливою є архітектурна спадщина, що представлена як окремими об'єктами, так і заповідниками, ансамблями та комплексами. Архітектурна спадщина України залишається недостатньо вивченою. Нагальними є питання щодо історії, культури античних держав-полісів – Тіри, Ольвії, Херсонеса тощо. Ці держави, які склалися з власне міста та оточуючих їх сільських поселень, проіснували на території України з VI ст. до н.е. по IV ст. н.е. Метою даної розвідки є виявлення особливостей архітектурних традицій античного-міста держави Північного Причорномор'я – Ольвії. Окремі аспекти окресленої теми знаходили висвітлення у працях таких дослідників, як В. Тимофієнко [1], Л. Прибега [4] та Г. Петришин [2].

Сьогодні національний історико-археологічний заповідник «Ольвія» – комплекс пам'яток античного міста-держави Ольвії в Миколаївській області біля села Парутине [3]. У кінці XVIII ст. академік П. С. Палас і письменник П. І. Сумароков довели, що городище на березі Бузького лиману – залишки міста Ольвії. Першу точну картину міста склав академік П. І. Кеппен у 1848–1853 рр., а вчений А. С. Уваров (1848–1853 рр.) очолив археологічну експедицію, що стала початком професійного дослідження Ольвії. Систематичні розкопки розпочалися на початку XX ст. під керівництвом Б. Ф. Фармаковського, Л. М. Славіна. Значний внесок у дослідження Ольвії зробили академік І. І. Мещанінов, учені Болгарії, Польщі, Англії. Статус заповідника Ольвія набула у 1926 р. З 1938 р. заповідник знаходиться у складі Інституту археології. У 2002

р. йому було надано статусу національного [5]. З 1970-х років у заповіднику проводяться роботи з консервації та реставрації архітектурно-будівельних залишків і охоронні розкопки ділянок, яким загрожує знищення водами лиману.

Розглянемо архітектурні традиції античного північно-причорноморського міста-держави Ольвії. В архітектурі це найяскравіше виявилось у культовому будівництві – у появі антових чи простильних храмів, які були виконані в іонічному ордері з широким застосуванням іонійської архітектурної теракоти, наприклад, храм Аполлона Лікаря, а також апсидальний храм на Березанському поселенні. Іонійський декор використовувався й при будівництві олтарів [1, 17]. Саме з Іонії у Північному Причорномор'ї було запозичено прийоми будівельної техніки та конструкції найдавніших споруд, які виконувалися у сирцево-кам'яній техніці. З Іонії на узбережжя Понту були перенесені також елементи містобудівної традиції, що знайшло прояв у виникненні тут принципу квартальної забудови Ольвії. У житловій архітектурі становище було дещо іншим. По-перше, грецькі колоністи у Північному Причорномор'ї при будівництві своїх однокамерних «будинків колоніста» запозичили традицію східноєвропейських осілих племен спорудження землянок та напівземлянок. Ці структури були однокамерними прямокутними, рідше – круглими у плані. Вони заглиблювалися у землю від кількох десятків сантиметрів до двох з лишком метрів. Антична традиція при їх будівництві проявилася у чіткості розробки на місцевості, у використанні іонійської метричної системи та інколи – сирцевої цегли, у деталях інтер'єра, в конструкції вогнищ тощо. По-друге, з переходом у кінці VI – на початку V ст. до н.е. до звичайного наземного домобудівництва греки використовували планувальний принцип рівнозначно-паралельного розміщення приміщень, що був типовим для Материкової Греції, а не для Іонії. В цілому ж, іонійська традиція домінує тут у V та IV ст. до н.е. Передусім, це знайшло вияв у розповсюдженні іонічного ордера малоазійського типу. Достатньо нагадати про антовий чи простильний храм іонічного ордера Аполлона Дельфінія в Ольвії. Іонійські традиції простежуються й у декорі. Однак з посиленням Афін та розповсюдженням їхнього політичного,

економічного та культурного впливу в Північне Причорномор'я не пізніше другої половини V ст. до н.е. починають все активніше проникати аттичні впливи, зокрема у плануванні житлових будинків. Посилення аттичного впливу в архітектурі починається з IV ст. до н.е., коли у північно-причорноморських державах поширюється доричний ордер, іонічний ордер аттичного типу та аттичний ордер малих форм. Максимум прояву аттичних традицій у ордерній архітектурі спостерігається у III – II ст. до н.е. [1, 19]. До кінця елліністичного часу повністю асимільований аттичний вплив згасає. Саме взаємодія іонічних та аттичних традицій в умовах відносної автаркії північно-причорноморських держав у ході самостійного розвитку призвела до вироблення досить своєрідного стильового пласта, котрий можна характеризувати як античний північно-причорноморський напрям. Це виявилось в об'ємно-планувальній типології споруд, зокрема у домобудівництві, у появі шарових підвалів, у меншій мірі – в ордерній архітектурі. Відзначимо, що у формуванні античного напрямку відіграла певну роль східноєвропейська традиція землянкового будівництва. Це призвело до появи у звичайних за своїм плануванням грецьких багатокамерних із внутрішніми подвір'ями житлових будинків підвалів, а іноді і цілих підвальних поверхів. У архітектурі поховальних споруд знайшли відображення і фракійські традиції.

З кінця II ст. до н.е. практично в усіх північно-понтійських державах починається тривала військово-політична, економічна й соціальна криза, яка поступово закінчується з виходом на причорноморську арену Риму. Розміщення у перші сторіччя нової ери римських залог у Ольвії обумовили появу тут традицій римсько-провінційної школи містобудування й архітектури, зокрема у фортифікації та містобудуванні (появі цитаделей типу тимчасового військового табору, дерев'яно-земляних укріплень – ровів та валів з палісадами на горищах сільської округи Ольвії). Прояв римських провінційних традицій можна бачити і в ольвійських курганних похованнях з монументальними крепідами та двокамерними склепами з напівциліндричним склепінням. Ці склепи Зевсового кургану та Євресівія і Арети датуються II – III ст. н.е., тобто

вони синхронні часу входження Ольвії до складу римської провінції Нижньої Мезії [1, 31]. Таким чином, наведене вище дає підстави вважати, що провінційно-римські впливи у своїй масі практично не торкнулися основ античної архітектурної традиції Ольвії. Але, крім цих традицій, як зазначалося вище, тут існував греко-варварський напрям. Суть цього напрямку полягає у варваризації місцевої античної традиції – пристосування її до умов життя та побуту племен. Для греко-варварської традиції характерні: у містобудуванні – поява елементів регулярності, блокування будинків у квартали, розвиток типовості, відносно чітка прямокутна конфігурація планів споруд на місцевості, зменшення питомої ваги або взагалі зникнення криволінійних у плані будівель, використання деяких елементів будівельної техніки і декору, типових для античної традиції [1, 38]. У III – IV ст. греко-варварська традиція поступово деградує як у плануванні споруд, так і в якості їх конструкцій. Припиняється використання обробленого каменю, зникають регулярні кладки стін.

Отже, у місті Ольвія простежується картина змішування різних традицій при абсолютному домінуванні еллінської і вироблення на їх основі греко-варварської архітектурної традиції. Розвиток досліджень у цій галузі, зокрема поглиблене вивчення античної архітектури, дозволить підійти до конкретного вирішення проблеми впливу античної спадщини північно-причорноморських держав на архітектуру населення півдня Східної Європи наступних історичних періодів.

Література

1. Архітектурна спадщина України. – Вип. 1 : Маловивчені проблеми історії архітектури та містобудування / За ред. В. Тимофієнка. – К., 1994. – 263 с. : іл.
2. Історичні архітектурно-містобудівні комплекси: наукові методи дослідження : Навч. посібник [за ред. Г. П. Петришин] Г. П. Петришин ; У. І. Іваночко ; Ю. В. Ідак ; та ін. Львів: Вид. Нац. ун-ту «Львівська політехніка». – 212 с.
3. Національний історико-археологічний заповідник «Ольвія» / Вікіпедія [Електронний ресурс] // Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Національний_історико-археологічний_заповідник_«Ольвія»

4. Прибега Л. Архітектурна спадщина України: пам'яткоохоронний аспект : монографія / Леонід Прибега. – К. : Інститут культурології НАМ України, 2015. – Бібліогр. : 237 с.

5. Указ Президента України № 36/2002 Про надання Державному історико-археологічному заповіднику «Ольвія» статусу національного [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/36/2002>

УДК 691.02

Коробко О.А., Уразманова Н.Ф.

Одеська державна академія будівництва й архітектури, м. Одеса

ВЛАСТИВОСТІ СТИНОВИХ КАМЕНІВ З ВАПНЯКА-ЧЕРЕПАШНИКА ДЛЯ РЕМОНТНО-ВІДНОВЛЮВАЛЬНИХ РОБІТ

З кожним роком у будівельній галузі зростає обсяг ремонтних робіт з відновлення об'єктів житлового і громадського фондів, особливо будівель історичної забудови. В практиці реставрації та реконструкції доцільним є застосування будівельних матеріалів того ж виду, що були використані при зведенні пам'яток архітектури [1]. Це дозволяє уникнути негативних наслідків, спричинених невідповідністю стану та властивостей старих і нових елементів історичних об'єктів. Більшість кам'яних будівель історичної забудови і частина будинків середини минулого сторіччя в м. Одесі побудовані з каменя-черепашника. Досвід показує, що при забезпеченні належних умов експлуатації камінь-черепашник протягом тривалого часу здатний витримувати дію агресивних факторів без значного руйнування. Основними причинами, що викликають зниження якості черепашкових вапняків, є зволоження і різні види корозії в комбінації з динамічними і статичними силовими навантаженнями. Використання черепашників як стінового матеріалу рекомендується тільки у